

Sejarah Banjir Besar di Semenanjung Malaysia, 1926–1971

Flood History in Peninsular Malaysia, 1926–1971

**Noor Syamimi Ishak, Azharudin Mohamed Dali &
Mohamad Rodzi Abdul Razak**

*Jabatan Sejarah, Fakulti Sastera dan Sains Sosial
Universiti Malaya
email: azharud@um.edu.my*

Abstrak

Banjir merupakan suatu fenomena alam yang sentiasa melanda negara ini. Hampir setiap tahun, terutamanya ketika musim tengkujuh, sebahagian besar negeri-negeri di negara ini tidak dapat lari daripada ancaman banjir besar. Meskipun demikian, sehingga setakat ini, tidak banyak kajian sejarah yang dijalankan mengenai banjir. Terdapat persepsi yang menyatakan bahawa banjir bukanlah aspek yang sesuai untuk dikaji dengan menggunakan disiplin sejarah berbanding disiplin lain sama ada geografi, kejuruteraan, hidrologi dan sebagainya. Walau bagaimanapun, kajian ini telah membuktikan bahawa banjir besar juga merupakan satu aspek penting yang boleh diselongkar dengan menggunakan disiplin sejarah terutama dalam meneliti kejadian banjir-banjir besar yang pernah berlaku sebelum ini. Jika dibandingkan dengan negara-negara lain, kajian sejarah banjir besar ini merupakan satu kajian baru dan kurang dilakukan di Malaysia. Kekurangan kajian yang dilakukan berkaitan banjir besar ini diharap dapat mengisi kekosongan dalam aspek sejarah alam sekitar yang sedang berkembang dewasa ini.

Kata kunci *Banjir, Hujan, Air, Sejarah Alam Sekitar*

Abstract

Flooding is a natural phenomenon that usually happened in in this country especially during the monsoon season. Almost every states in Malaysia facing the threats of flood. However, until recently, this subject unable to attract any significant attention among historians to conduct a research on flood history. It is also important to note that some scholars also argued that this subject is not a field that can be studied from the historical perspective but most suitable from other discipline such as geography, engineering or hydrology. However, this study has shown that flood either major or minor is also an important aspect that can be described using the discipline of history, especially in dealing with the previous great floods that happened before. Review the history of the great flood is still anew in Malaysia. However, the study of the great

flood has been widely performed in others foreign countries. This study is expected to fill a gap in the historical aspects of the environmental history of Malaysia.

Keywords *Flood, Rain, Water, Environmental History*

Pengenalan

Pada 23 Oktober 2013, negara digemparkan dengan kejadian banjir yang melanda Cameron Highland. Kejadian yang berlaku pada jam 1.00 pagi itu menyebabkan tiga orang terbunuh dan seorang lagi masih lagi hilang dipercayai dibawa oleh arus deras. Banjir ini turut membawa kemusnahan alam sekitar serta harta benda yang cukup besar. Peristiwa ini berpunca daripada pelepasan air empangan Sultan Abu Bakar, Ringlet, pada 12.00 tengah malam, 1.00 pagi dan seterusnya pada 2.45 pagi. Pelepasan air ini ekoran dari empangan tersebut tidak dapat menampung kuantiti air hujan yang berlebihan seterusnya menyebabkan air di Sungai Bertam melimpah secara mendadak dan akhirnya mengakibatkan kejadian banjir kilat di kawasan tersebut. Kesan terjahan air dan lumpur telah menenggelamkan kawasan sekitar dan kenderaan penduduk. Hampir 80 buah rumah telah dihanyutkan oleh arus deras dan sebanyak 100 buah kenderaan telah rosak teruk akibat kejadian tersebut.

Kemusnahan akibat banjir sebagaimana yang berlaku di Cameron Highland itu bukanlah sesuatu yang asing di negara ini. Malah berdasarkan sejarah, bandar Kuala Kubu pernah ditenggelami banjir kesan daripada empangan pecah di kawasan tersebut pada bulan Oktober 1883. Pecahnya empangan yang menakung air untuk kegunaan penduduk Kuala Kubu telah menenggelamkan bandar Kuala Kubu lama (Mohd Saiful Adli Daud, 2001,16-18). Dilihat dari sudut lain, meskipun Malaysia terkenal sebagai sebuah negara yang makmur dan selamat daripada bencana-bencana alam lain seperti gempa bumi, letusan gunung berapi, puting beliung dan ribut taufan yang dahsyat, namun ia tidak dapat melepaskan diri daripada banjir. Banjir atau dalam istilah lain disebut bah di Malaysia, dilihat sebagai satu-satunya bencana alam yang besar yang sering melanda negara ini berpunca daripada air yang naik mendadak atau bertakung di daratan akibat hujan lebat.

Banjir merupakan satu fenomena alam yang kerap kali berlaku dalam bentuk bencana dan membawa risiko yang tinggi kepada penduduk yang terlibat. Pertubuhan Meteorologi Sedunia (WMO) menyatakan tragedi banjir sebagai bencana alam ketiga terbesar selain gempa bumi dan letusan gunung berapi yang telah mengorbankan nyawa dan kemusnahan harta benda. Ke kerapannya banjir yang berlaku dewasa ini di Malaysia telah mencetuskan satu suasana yang tidak tenteram dalam kalangan penduduk yang berisiko, kerana banjir boleh berlaku bila-bila masa sahaja dan kejadiannya semakin meningkat semenjak tahun 1970-an hingga kini. Kebanyakan kejadian banjir berpunca daripada hujan lebat yang berlaku pada jangka masa yang berpanjangan. Anggaran purata jumlah hujan tahunan yang diterima bagi Semenanjung Malaysia sekitar 2,500 mm sebagaimana laporan Jabatan Kajicuaca Malaysia pada tahun 2011 meletakkan Malaysia sebagai antara negara yang terbanyak menerima curahan hujan setiap tahun. Justeru, hujan seperti juga api dan angin, ketika kecil membawa rahmat, apabila besar membawa bencana. Tahap bencana banjir yang dicituskan oleh curahan air hujan yang berlebihan kadangkala diburukkan lagi oleh tindakan manusia sendiri yang dilakukan sebelum, semasa dan sesudah berlaku sesuatu banjir. Kejadian beberapa banjir kilat

yang membawa kemusnahan, peristiwa banjir di Cameron Highland, Kuala Kubu dan beberapa tempat lain ada kaitannya dengan tindakan manusia yang dilakukan secara sadar dan tidak sadar. Sebaliknya terdapat pula usaha pihak tertentu yang berusaha mengurangi dampak banjir dan diantara usaha itu terbit daripada pengetahuan yang diperoleh daripada kejadian-kejadian banjir yang berlaku terdahulu. Ekoran daripada itu kepentingan mendapat

Sejarah Alam Sekitar dan Kaitan dengan Banjir

Sejarah alam sekitar ialah kajian interaksi antara manusia dengan alam semula jadi. Berbeza dengan disiplin sejarah yang lain, ia menekankan sifat peranan alam semula jadi yang mempengaruhi hal ehwal manusia. Sejarah alam sekitar juga mengkaji bagaimana manusia membentuk persekitaran mereka. Sejarah alam sekitar ini telah muncul di Amerika Syarikat yang awalnya berpunca daripada kehendak memahami dan menangani fenomena alam sekitar pada tahun 1960-an dan 1970-an. Bidang sejarah alam sekitar ini telah dibangunkan ekoran munculnya isu pemuliharaan. Walau bagaimanapun, skop bidang sejarah ini telah diperluaskan dengan merangkumi juga sejarah sosial dan bidang saintifik yang bersifat lebih umum dan boleh menghuraikan hal-hal berkaitan dengan bandar, penduduk atau pembangunan mapan. Sejarah alam sekitar cenderung untuk memberi tumpuan kepada masa tertentu, skala tertentu dan kawasan geografi yang tertentu.

Selain itu, sejarah alam sekitar boleh dibahagikan kepada beberapa komponen tema utama iaitu pertama, sifat alam sekitar itu sendiri yang merangkumi perubahan dari semasa ke semasa, termasuk dampak fizikal manusia di atas muka bumi, air, suasana dan biosfera. Kategori tema kedua pula melihat kepada tindakan manusia menggunakan alam semula jadi tersebut, termasuklah kesan alam sekitar yang semakin meningkat, teknologi yang lebih berkesan dan perubahan pola pengeluaran dan penggunaan. Tema utama lain ialah peralihan daripada masyarakat nomad pemburu-pengumpul kepada pertanian tetap menerusi revolusi pertama pada era neolitik, kesan pengembangan penjajahan dan penempatan, dan kesan alam sekitar dan manusia berikutan revolusi industri dan teknologi. Akhirnya, tema sejarah alam sekitar meliputi kajian terhadap bagaimana orang berfikir tentang sifat alam semulajadi serta meneliti bentuk kepercayaan dan nilai yang mempengaruhi interaksi manusia dengan alam semula jadi terutama dalam bentuk mitos, agama dan sains. Di samping itu, sejarah alam sekitar ini boleh dibahagikan kepada beberapa subjek kajian khusus seperti banjir, perhutanan, empangan dan sebagainya.

Banjir merupakan fenomena alam yang mempunyai perkaitan langsung dengan klimatologi atau dikenali sebagai faktor iklim. Klimatologi atau faktor iklim adalah merujuk kepada hal-hal seperti keadaan suhu, taburan hujan, sejatan, pergerakan angin dan keadaan semulajadi muka bumi. Banjir dikenali sebagai suatu kejadian yang berlaku disebabkan oleh hujan yang berterusan sehingga menyebabkan peningkatan kuantiti air yang lebih besar daripada biasa atau air sungai yang melimpahi tebing atau kedua-duanya sekali. Malah banjir juga boleh berlaku dalam keadaan-keadaan tertentu seperti disebabkan oleh masalah empangan atau takungan air pecah. Kenaikan paras air ini seterusnya akan membanjiri kawasan sekitar dan turut menenggelamkan

kawasan-kawasan rendah. Namun demikian, dalam konteks banjir besar dataran yang sedikit tinggi akan turut menerima kesan limpahan paras air seperti kawasan-kawasan rendah. Banjir akan dikategorikan sebagai tragedi sekiranya ia melibatkan skala banjir yang besar, sukar dikawal dan melibatkan kadar korban nyawa serta kemusnahan yang tinggi.

Fenomena banjir telah melanda kehidupan manusia sejak pada zaman manusia terdahulu lagi seperti yang tercatat di dalam kitab suci penganut agama Kristian iaitu Injil ataupun seperti terdapat dalam kitab orang Yahudi iaitu Taurat. Kejadian ini juga dapat dilihat di dalam kitab suci Al-Quran dimana membuktikan mengenai peristiwa banjir yang berlaku pada zaman Nabi Nuh a.s dengan teliti. Al-Quran dengan teliti menyebut bahawa:

“Dan sesungguhnya Kami telah mengutuskan Nuh kepada kaumnya, maka ia tinggal diantara mereka seribu tahun kurang lima puluh tahun. Maka mereka ditimpa banjir besar, dan mereka adalah orang-orang yang zalim”.

(Al-Quran, Surah Al-Ankabutayat 14)

Al-Quran menyebut bahawa hujan telah turun dengan selebat-lebatnya selama 40 hari 40 malam sehingga menyebabkan berlakunya kejadian banjir besar diikuti dengan ribut taufan. Nabi Nuh a.s bersama kalangan pengikut-pengikutnya yang setia telah selamat daripada musibah tersebut kerana berada di dalam sebuah kapal yang terapung-apung selama 150 hari. Akhirnya, bahtera Nabi Nuh a.s dikatakan terdampar di Bukit Judi di Pergunungan Ararat.

Kejadian yang dihuraikan oleh Al-Quran itu menunjukkan bahawa banjir besar mampu mengubah struktur muka bumi. Rantau ini pernah mengalami kesan limpahan air pada era pencairan air batu pada zaman silam sehingga menenggelamkan dataran rendah yang kemudiannya dikenali sebagai Pentas Sunda. Asalnya Pentas Sunda atau Sundaland merupakan wilayah daratan luas yang kini berada di wilayah Indonesia dan Malaysia. Sebelum dipisahkan oleh laut, Sumatera dan Jawa serta Borneo masih menyatu dengan benua Asia. Daratan ini juga menghubungkan Kalimantan dengan wilayah selatan China. Sebelum Pentas Sunda tenggelam, penduduk-penduduknya memiliki teknologi bertani, mencari ikan dan membuat tembikar. Walau bagaimanapun, banjir besar yang melanda secara mendadak ini telah menyebabkan Pentas Sunda dan Pentas Sahul telah tenggelam dan kini wujudnya Laut China Selatan.

Banjir Besar

Menurut tulisan Chan, banjir merupakan bencana persekitaran paling serius pada peringkat global, wilayah, nasional mahupun tempatan (Chan Ngai Weng, 1997, 197). Di Malaysia, kejadian banjir didokumentasikan semenjak tahun 1886 lagi iaitu di Kelantan. Beberapa siri peristiwa banjir kemudiannya telah direkodkan di Semenanjung Malaysia yang menyebabkan kemusnahan harta benda yang besar. Antaranya ialah banjir yang berlaku pada tahun 1926 diikuti pada tahun 1967/1968 dan kemudiannya tahun 1971. Banjir di Malaysia dapat dikelaskan kepada dua jenis iaitu banjir kilat dan banjir besar. Banjir kilat berlaku apabila curahan air hujan berlebihan

dalam tempoh yang singkat sehingga menyebabkan kenaikan paras air secara mendadak namun akan surut dalam tempoh yang singkat. Banjir kilat kebiasaannya berlaku di kawasan pembangunan yang mempunyai sistem saliran yang tidak mampu menampung curahan air hujan dalam kuantiti yang banyak. Banjir ini berlaku kerana hujan lebat yang turun lebih dari kebiasaannya untuk satu tempoh tertentu sehingga menyebabkan air naik secara mendadak dengan tiba-tiba dan selepas beberapa jam ia kembali surut (Nazirah MT & The Zahariah N, 2010:185).

Banjir besar adalah suatu bencana alam yang tidak dapat diduga yang melibatkan kawasan yang begitu luas dilimpahi air serta aras air pula mencapai ketinggian yang luar biasa. Banjir besar turut dikenali sebagai banjir musiman dan banjir monsun. Tiupan angin Monsun Timur Laut dan Monsun Barat Daya pada dasarnya turut mempengaruhi taburan hujan di Malaysia. Monsun Timur Laut seringkali membawa hujan lebat yang berterusan ke bahagian Timur Semenanjung Malaysia dan bahagian Barat Sarawak. Manakala, tiupan angin Monsun Barat Daya pula membawa hujan lebat ke Bukit Larut, Banjaran Bintang, Gunung Jerai, Tanah Tinggi di Terengganu, kawasan Batu Putih di Banjaran Titiwangsa, Pantai Barat Sabah dan kawasan Tanah Tinggi di Pedalaman Sarawak. Banjir besar atau banjir musiman berlaku ketika musim tengkujuh ekoran hujan lebat yang berterusan sehingga menyebabkan limpahan air berlaku. Kejadian ini mengambil masa yang lama berbanding dengan banjir kilat dan kebiasaannya akan membawa kemusnahan yang lebih besar.

Sebenarnya, banjir besar pernah melanda bumi Selangor pada tahun 1911 dan 1917. Pada tahun 1911, Kuala Kubu telah dilanda banjir. Dasar sungai Selangor kian bertambah tinggi kerana timbunan lanar yang berpunca daripada perlombongan bijih timah di kawasan-kawasan di hulu pekan dan menjadi semakin serius walaupun pelbagai rancangan yang dijalankan oleh pihak Inggeris untuk mengawal ancaman banjir itu (Khuo Kay Kim, 1989:128). Namun begitu, banjir yang berlaku pada 31 Disember 1917 adalah lebih besar berbanding dengan banjir tahun 1911. Lantaran daripada peristiwa banjir besar ini, telah memaksa pihak Inggeris untuk mengkaji semula sama ada mereka harus mengekalkan pekan Kuala Kubu sebagai pusat pentadbiran mereka ataupun memindahkannya ke Ulu Selangor (Selangor Annual Report 1917: 5).

Banjir Besar, Disember 1926–Januari 1927

Tragedi banjir ini diklasifikasikan sebagai suatu serangan “raksasa” kerana ia dideritai oleh seluruh penduduk Semenanjung Malaysia seperti Kuala Lumpur, Perak, Pahang, Kelantan, Terengganu, Selangor termasuk Klang (Muhammad Yusoff Hashim, 1991, *hlm. 166*). Banjir yang berlaku pada tahun 1926 adalah lebih besar sehingga ia dikenali sebagai Bah Besar atau Bah Ayer Merah. Banjir besar ini turut dikenali sebagai Bah Ayer Merah akibat kejadian tanah runtuh di hulu sungai sehingga menyebabkan air sungai telah bertukar warna daripada warna teh susu menjadi warna merah. Banjir pada Disember 1926 merupakan peristiwa yang sangat dramatik bagi tahun tersebut. J.M Gullick menyatakan bahawa “December 1926 was ‘the mother and father’ of all floods”. (J. M.Gullick, 1994,65).

Banjir yang melanda ini diibaratkan sebagai ibu dan ayah kepada segala banjir yang pernah berlaku di Tanah Melayu dan ia disifatkan sebagai sangat dahsyat. Kejadian ini berlaku disebabkan oleh hujan lebat yang turun tanpa henti untuk beberapa hari.

Ketika itu, aras air sungai mulai naik bermula dari 60 hingga 80 kaki iaitu lebih tinggi daripada aras sungai yang biasa. Di Kelantan banjir besar yang memakan masa selama 10 hari ini berlaku bermula pada 26 Disember 1926 dan akhirnya surut pada 8 Januari 1927. Keadaan menjadi lebih teruk apabila air sungai Kelantan meningkat secara mendadak pada 28 dan 29 Disember 1926 sehingga membanjiri lembahnya. Bandar-bandar seperti Kota Bharu, Kuala Krai dan Pasir Mas merupakan antara kawasan yang terjejas teruk akibat dilanda banjir ketika itu. Di daerah Kuala Krai air banjir telah naik sehingga mencecah gudang-gudang perniagaan. Seluas 800 kilometer persegi kawasan di Kuala Krai telah ditenggelami air. Manakala, bandar Kota Bharu pula ditenggelami air sedalam lebih kurang 1 meter dan di Istana Balai Besar pula air banjir naik hampir 1.5 meter. Bertambah malang, hampir semua kawasan di sekitar daerah Pasir Mas telah tenggelam akibat banjir besar yang dahsyat ini.

Di Temerloh, air banjir mula meningkat bermula 25 Disember yang seterusnya menyebabkan air mulai melimpah dari tebing sungai dan mencecah sehingga tingkat bawah rumah kedai. Air banjir telah naik sebanyak 3 kaki dalam tempoh 24 jam bermula 25 Disember 1926 hingga 3 Januari 1927. Stesen Kuala Lipis di daerah Lipis telah mencatatkan paras banjir ialah 77.11 meter berbanding paras air biasa ialah 58.89 meter manakala di stesen Kuala Tahan, Jerantut pula 82.54 meter daripada paras air biasa 59.28 meter (Sistem Ramalan Banjir 1989/1990). Sekitar negeri Perak pula, banjir besar telah melanda bermula 28 Disember hingga 4 Januari 1926. Banjir besar ini berlaku disebabkan kenaikan air Sungai Perak dan anak-anak sungai seperti Sungai Kinta dan Sungai Batang Padang (R.O. Winstedt, 1927:295).

Banjir besar di Terengganu selama 10 hari ini disambut dengan cuaca yang mendung tanpa sinaran cahaya matahari. Di Terengganu, air banjir meningkat dengan cepat bermula 28 Disember 1926. Peningkatan air banjir tersebut telah menyebabkan Kampung Chabang Tiga telah ditenggelami air sehingga tingkat dua rumah-rumah yang masih lagi di dalam proses pembinaan. Malah, balai polis berdekatan juga telah tenggelam dan hanya dapat melihat bumbungnya sahaja.

Manakala di Perak pula, Winstedt ada menyatakan mengenai kepercayaan orang Melayu Perak berkaitan jenis-jenis banjir yang berlaku iaitu di Perak. Berdasarkan kepercayaan orang Melayu Perak, terdapat dua jenis bah iaitu bah jantan dan bah betina dan dipercayai bah betina lebih berbahaya dan mendatangkan lebih banyak kemusnahan berbanding dengan bah jantan. Walau bagaimanapun, Winstedt hanya menjelaskannya sepintas lalu sahaja. Di negeri ini banjir mulai menjadi teruk bermula 28 Disember sehinggalah 4 Januari. Asalnya, Telok Anson tidak terlibat dengan banjir besar ini, namun begitu pada 1 Januari 1927 kawasan ini turut dilanda banjir dan menerima kesan yang agak teruk seperti kawasan-kawasan lain. Peristiwa bersejarah ini berlaku adalah disebabkan oleh peningkatan air Sungai Perak dan anak-anak sungai lain seperti Sungai Kinta dan Sungai Batang Padang. Antara daerah yang terlibat ialah daerah Perak Utara, Kuala Kangsar, Beruas, Kinta, Batang Padang dan Perak Selatan.

Bandaraya Kuala Lumpur juga tidak terkecuali menerima kesan banjir besar ini. Contohnya, Pejabat Pos Besar dan Bangunan Sekretariat telah ditenggelami air banjir sedalam 4 kaki. Malah, jalan-jalan di Kuala Lumpur juga turut hilang daripada pandangan mata akibat peningkatan air banjir sedalam 4 kaki ini. Antara jalan-jalan yang terlibat ialah Jalan Malacca, Jalan Gereja, Jalan Bandar, Jalan Birch dan banyak lagi.

Banjir Besar Tahun 1967

Tahun baru 1967 disambut dengan langit yang gelap, ribut kuat dan hujan lebat yang berterusan. Hujan monsun yang lebat ini telah melanda negeri di timur laut Malaysia terutamanya Kelantan dan Terengganu, sesetengah negeri di Barat Malaysia, negeri Perak, Pahang, Kedah, Perlis, Johor dan sesetengah tempat di Pulau Pinang. Banjir yang berlaku pada tahun ini juga dikatakan hampir sama dahsyatnya dengan banjir pada tahun 1926. Tambahan hujan lebat yang turun sepanjang pantai utara timur Kelantan telah membawa kepada banjir besar yang bermula pada 2 hingga 6 Januari 1967 (Drainage and Irrigation Department Kelantan, Flood Report, January 1967:1). Pada 5 Januari 1967, lebih daripada 250 000 orang di kawasan bandar dan luar bandar telah diancam oleh banjir yang direkod sebagai banjir terbesar membinasakan Barat Malaysia. Air naik dengan begitu pantas sehingga menyebabkan amaran ancaman banjir tidak sempat dikeluarkan di sesetengah kawasan, penduduk juga tidak sempat memindahkan barangan keperluan ke tempat yang lebih selamat.

Di Terengganu, paras air banjir naik dengan mendadak dan cepat hanya dalam tempoh 24 jam. Pada 3 Januari 1967 air mulai naik pada pukul 6 petang iaitu setinggi 24 inci. Namun, enam jam kemudian air telah meningkat menjadi 35 ½ inci dan seterusnya air semakin tinggi menjadi 50 inci pada petang 4 Januari 1967 (Ahmad Anwar Mohd Nor, 1973:53). Manakala di Kelantan pula, semua sungai utama dan anak sungai Kelantan telah melimpah tebingnya sehingga membanjiri kawasan lembahnya. Malangnya, akibat curahan dari Sungai Kelantan, air Sungai Golok telah meningkat ke tahap yang luar biasa tingginya sehingga membanjiri seluruh dataran banjir itu. Limpahan dari sungai Kelantan juga telah mendahsyatkan kejadian ini di kawasan tadahan Sungai Kemasin, Sungai Pangkalan Datu dan Sungai Semerak. Menurut Sham Sani jumlah taburan hujan yang turun di Kelantan pada 6 Januari 1967 sangat tinggi iaitu hampir 48% dan kira-kira 94% taburan hujan yang turun sepanjang tarikh 2 hingga 8 Januari 1967 (Sham Sani, 1973:4). Anggaran keluasan tanah yang tenggelam adalah lebih dari 1150 batu persegi daripada jumlah keseluruhan tanah iaitu 5746 batu persegi termasuk tanah pergunungan di selatan dan barat negeri ini. Kuala Krai merupakan bandar Kelantan yang paling tinggi dinaiki air. Sukatan ini dilakukan berdasarkan penyukat aras air banjir di tangga Bradley.

Contohnya, paras air di tangga Bradley di bandar itu telah meningkat sehingga mencapai 104 kaki kedalamannya. Tangga Bradley ini dibina di pinggir sungai Kelantan di Kuala Krai pada tahun 1926. Pada asalnya, tangga ini digunakan sebagai kemudahan pangkalan perahu yang berulang-alik dari Kuala Krai ke kampung yang jauh di pedalaman di Ulu Kelantan. Selain itu, ia juga digunakan oleh pemerintah negeri tersebut untuk menyukat aras banjir. Pembinaan tangga ini memberi kebaikan kepada masyarakat negeri Kelantan terutamanya bagi mereka yang tinggal di pinggir sungai dan tanah rendah di sepanjang sungai Kelantan. Hal ini kerana mereka dapat bersiap sedia dan berhati-hati bagi menghadapi musim tengkujuh yang melanda. Banjir mulai surut pada 7 Januari 1967 apabila matahari mula memancarkan sinarannya.

Banjir Besar Tahun 1971

Kemudian, banjir kedua terburuk pernah berlaku ialah ketika tahun 1971 iaitu hampir 50% kawasan Kuala Lumpur telah ditenggelami air. Penduduk daerah Jerantut menggelarkan banjir ini sebagai ‘adik kandung’ kepada bah besar tahun 1926. Selain itu, cucu kepada Allahyarham Haji Abdullah Hukum iaitu Encik Abu Bakar merumuskan bahawa banjir yang berlaku pada tahun 1971 adalah sama buruk dengan bah besar tahun 1926 (*Berita Harian*, 7 Januari 1971). Tambah beliau lagi, banjir yang berlaku pada tahun 1931 tidaklah seteruk ketika tahun 1926 dan 1971 kerana banjir ketika itu hanya menenggelamkan sekitar 3 kaki padang Selangor Club berbanding banjir besar pada tahun 1926 dan 1971 yang menenggelamkan landasan kereta api di Jalan Bangsar. Banjir tahun 1971 dikatakan sebagai tandingan setara kepada banjir tahun 1926 kerana kemusnahannya agak dahsyat (*Berita Harian*, 27 Januari 1971).

Bermula Disember 1970, paras air di beberapa sungai mula meningkat dari paras 80 kaki sehingga ke 105 kaki atau 24 meter ke 32 meter dari aras biasa (Ooi Jin-Bee, *Semenanjung Malaysia*, 1979:27). Pada tahun 1971, hampir keseluruhan tanah rendah negara telah ditenggelami air. Tiga negeri terbesar dilanda banjir ialah Pahang, Selangor dan Johor. Pahang merupakan negeri paling banyak jumlah penduduk yang dipindahkan ialah iaitu seramai 40 000 orang. Manakala di Johor adalah hampir 17 000 orang dan Selangor adalah sebanyak 14 000 orang (Syed Mahadzir Syed Ibrahim, 2010: 30). Anggaran jumlah penduduk yang terpaksa menerima ancaman banjir besar ini ialah sebanyak 180 000 orang dan jumlah kerugian yang terpaksa ditanggung ialah kira-kira RM 35 juta (berdasarkan harga pada tahun 1977) (Hiew Kim Loi, 1996: 207).

Peristiwa ini merupakan banjir kali kedua terbesar sejak 45 tahun yang lalu. Bonny Wee di dalam penulisannya menggambarkan banjir yang melanda Melaka pada waktu itu. Beliau menyatakan bahawa hujan lebat yang turun tanpa henti di Melaka merumitkan keadaan banjir ketika itu. Penduduk semakin tidak mengira kanak-kanak mahupun warga tua tetap mengharungi air banjir walaupun air semakin naik. Kanak-kanak mengambil peluang ini dengan bermain dan berenang di sekitar lorong dan jalan walaupun air berada di paras dada dan lutut. Menurut beliau juga, ‘...*inflatable tyre tubes, sampans and all kinds of floatable contraptions suddenly surfaced as the rivers swelled and water rose*’ (Bonny Wee, 2009:56). Selain itu, Sungai Melaka juga turut diancam dengan serangan buaya sehingga menimbulkan kebimbangan dan ketakutan kepada penduduk. Malah, terdapat banyak binatang reptilia lain seperti iguana dan ular yang kelihatan menjalar di dalam air banjir. Akhirnya, banjir besar ini kembali reda dan surut selepas seminggu hujan lebat yang berterusan turun mencurah bumi Melaka.

Di Pahang pula, stesen amaran banjir Jerantut Peri di daerah Jerantut telah mencatatkan paras banjir setinggi 54.99 meter berbanding paras air biasa 39.62 meter manakala di stesen Chenor, Maran pula mencatatkan 30.30 meter daripada paras air biasa 16.77 meter (Sistem Ramalan Banjir 1989/1990). Manakala di Johor pula, Muar merupakan kawasan yang paling teruk dilanda banjir terutamanya kawasan-kawasan di hulu Sungai Muar. Antara mukim yang terlibat ialah mukim Pagoh, Bukit Kepong, Lenga, Kundang Ulu dan Jorak (*Berita Harian*, 28 Januari 1971). Ekoran keadaan yang teruk ini, Menteri Besar Johor ketika itu iaitu Dato Haji Othman Haji Md Sa’at mengumumkan pada 6 Januari 1971 bahawa bayaran tol bagi jambatan Muar dan Batu

Pahat akan dibatalkan bermula jam 8 malam supaya langkah-langkah bantuan dapat dijalankan dengan lebih lancar.

Kejadian banjir yang dahsyat ini telah menyebabkan pihak kerajaan telah mengambil inisiatif yang bijak dengan membuat pengisytiharan Darurat Banjir Kebangsaan. Pengisytiharan ini dilakukan pada 5 Januari 1971 oleh Perdana Menteri Malaysia ketika iaitu Tun Abdul Razak kerana keseluruhan negara telah ditenggelami air. Tun Abdul Razak telah memanggil sidang kabinet tergepar dan mengisytiharkan Darurat Banjir ke seluruh negara. Selepas sidang itu, beliau telah mengumumkan perantikan dua buah jawatankuasa kabinet iaitu Jawatankuasa Bantuan dan Pemulihan Banjir dan sebuah jawatankuasa untuk menaksir kerosakan dan untuk mengkaji dan menyarankan langkah-langkah pemulihan ekonomi dan sosial (*Dewan Masyarakat*, Jilid 48, Januari 2011, 5). Jawatankuasa Bantuan dan Pemulihan Banjir ini diketuai oleh beliau sendiri. Tun Abdul Razak amat mengambil berat mengenai banjir besar yang melanda ini. Beliau telah melawat tempat-tempat yang ditimpa bencana dan mengarahkan seluruh jentera kerajaan memberikan bantuan makanan dan rawatan perubatan yang segera kepada mangsa-mangsa banjir.

Kesan Banjir Besar

Banjir menjadi tragedi kepada alam sekitar dan penghuninya kerana ia mendatangkan kesan yang besar sama ada dari segi kematian, kerosakan harta benda, haiwan ternakan mahupun menyebabkan wabak penyakit. Menurut Chan, kerugian banjir boleh dikelaskan kepada dua bentuk iaitu kerugian langsung dan kerugian tidak langsung. Contoh kerosakan langsung ialah kerosakan bangunan dan kandungannya, tekanan jiwa serta kehilangan nyawa. Manakala bagi kerosakan tidak langsung pula ialah kerugian kerja dan pengeluaran, ketidakselesaian banjir serta kesusahan akibat banjir (Chan Ngai Weng, 305).

Kemusnahan yang dibawa oleh Bah Ayer Merah 1926 menyebabkan banyak kampung ditenggelami air. Di Perak, peningkatan air banjir yang naik ke paras tinggi telah memaksa pihak hospital memindahkan pesakit-pesakit dengan menggunakan kereta api. Seramai 300 orang pesakit telah dipindahkan dari Hospital Daerah ke Hospital Taiping. Jambatan juga turut roboh akibat dilanda bah besar ini. Contohnya Jambatan Ponton di Kuala Kangsar telah roboh ekoran dilanda arus deras tersebut. Malah, sebanyak 800 buah rumah termasuklah 24 buah rumah kayu di Manong telah musnah. Selain itu, di daerah Batang Padang, jalan raya telah terputus hubungan kerana ditenggelami air banjir ini dan banyak bangunan kerajaan yang telah tenggelam. Manakala, di daerah Lipis pula, sekurang-kurangnya 20 buah rumah kedai telah dihanyutkan oleh banjir besar ini dan 3 buah banglo mewah Eropah telah tenggelam seterusnya dihanyutkan oleh air dan melanggar jambatan berdekatan. Kejadian bah besar ini telah meragut nyawa seramai 33 orang di Kuala Kubu dan di Pahang pula dilaporkan jumlah kematian adalah sebanyak 12 orang iaitu 3 orang di Raub dan 9 orang lagi di Lipis. Pertanian juga turut menerima kesan yang teruk kerana banyak kawasan pertanian yang telah menerima padah banjir besar ini. Contohnya, banyak kawasan padi di Tapah telah rosak dan musnah. Malah bukan itu sahaja, pokok buah juga turut musnah seperti pokok durian kerana akarnya telah terdedah terlalu lama di dalam air banjir tersebut.

Misalnya, jumlah kerugian keseluruhan bagi tahun 1967 dianggarkan lebih daripada RM60 juta atau US\$20 juta, tetapi jumlah sebenarnya masih tidak dapat diketahui tetapi dianggarkan lebih besar daripada jumlah tersebut. Banjir besar ini melibatkan kawasan seluas 6000 batu persegi, dan aras air banjir mencecah ketinggian kira-kira 45 kaki dari aras laut. Keseluruhan penduduk yang terancam ialah berjumlah 540 000 orang di dalam negara. Di Kelantan, kos kerugian yang terpaksa ditanggung oleh kerajaan Kelantan akibat banjir besar ini adalah sebanyak RM36 juta dan melibatkan 50 000 ekor kerbau yang telah mati lemas (*Berita Harian*, 10 Januari 1971). Malahan, kerajaan Kelantan juga terpaksa menanggung kerugian berjuta-juta ringgit akibat kematian ternakan ayam dan itik. Banjir besar ini turut memusnahkan hampir 2000 buah rumah di Kelantan. Kawasan Pasir Puteh turut menerima kesan yang sama apabila air telah naik mendadak sehingga menenggelamkan rumah-rumah penduduk sehingga ke aras bumbung. Ramai penduduk di Semenanjung Malaysia yang terpaksa dipindahkan ke tempat yang lebih selamat dan majoritinya dipindahkan ke tempat penempatan banjir.

Di Manir, Terengganu, sebanyak 10 buah rumah telah disapu bersih oleh banjir besar ini dan hanya meninggalkan kesan tapak rumah sahaja. Manakala, di mukim Air Putih, seorang petani telah kehilangan 5 reban ayam dan itiknya yang berjumlah 160 ekor kesemuanya. Kesan banjir besar yang melanda pada tahun ini juga telah memusnahkan berekar-ekar sawah padi, dusun buah-buahan dan kebun sayur-sayuran.

Selain itu, banjir besar ini turut mengganggu pekerjaan dan kegiatan ekonomi untuk beberapa hari. Ketika 5 Januari 1967, Lapangan Terbang Utama negeri Kelantan iaitu Pengkalan Chepa telah ditutup. Malahan, bangunan Sekretariat Negeri juga telah dinaiki air sedalam 4 kaki. Kawasan di Kota Bharu juga telah terputus bekalan elektrik sehingga mengakibatkan segala operasi dan pekerjaan di Hospital Besar terganggu.

Ketika banjir tahun 1971, sebanyak 20 orang penduduk yang maut akibat daripada banjir besar ini sehingga tarikh 5 Januari 1971 dan jumlah penduduk yang dipindahkan berjumlah 95 000 orang. Banjir yang mengambil masa selama seminggu untuk surut ini telah mengorbankan seramai 24 orang awam dan melibatkan kerugian harta benda yang dianggarkan bernilai melebihi RM84.7 juta. Banjir besar ini membawa masalah yang sama dalam setiap siri banjir besar iaitu menenggelamkan kampung-kampung. Di Jerantut Pahang, antara kampung-kampung yang ditenggelami air ialah Kampung (Kg) Telok, Kg Pulau Tawar, Lek Seremai, Perian, Tebing Tinggi, Kg Lada dan lain-lain (*Berita Harian*, 4 Februari 1971). Lantaran itu, sekolah-sekolah telah digunakan sebagai tempat pemindahan sementara waktu. Contohnya, Sekolah Menengah dan Sekolah Inggeris di bandar Jerantut telah dijadikan sebagai pusat pemindahan penduduk-penduduk di daerah tersebut. Jalan-jalan juga turut tenggelam sehingga menyebabkan banyak kawasan yang terputus hubungan. Misalnya, hampir 10 000 orang penduduk Rancangan Tanah di Padang Siol, Sungai Tekam dan Jengka serta beberapa buah kampung pedalaman di sekitar ulu sungai dikhabarkan telah kekurangan makanan selama beberapa hari kerana terputus hubungan.

Ramai penduduk di pedalaman di tepi Sungai Ulu telah terputus hubungan dengan bandar Jerantut. Catatan yang dilakukan di Bilik Gerakan Banjir, hampir 12 000 orang penduduk di beberapa buah kampung di Jerantut terlibat dengan bah besar ini. Selain itu, Jabatan Pertanian Negeri Pahang telah membuat anggaran kasar terhadap kerosakan tanaman di Pahang dan tanaman yang paling teruk musnah ialah sawah padi

yang seluas 32 800 ekar. Hal ini amat menyedihkan kerana pokok padi sawah tersebut sudah membesar dan mulai mengeluarkan hasilnya. Berdasarkan jumlah keseluruhan, kerugian tanaman dan ternakan di Pahang masing-masing berjumlah RM10 000 000 dan RM240 000.

Secara lazimnya, kesan banjir bukan sahaja dapat dilihat ketika dilanda banjir tetapi juga selepas banjir semakin surut. Wabak penyakit berjangkit bawaan air seperti demam kepialu dan taun sangat mudah merebak sekiranya langkah pencegahan yang efisien tidak diambil dengan segera. Hal ini kerana air banjir biasanya membawa kandungan bahan kimia atau toksik dan patogen yang berbahaya ke kawasan penempatan manusia dan seterusnya meningkatkan pendedahan manusia kepada bahan tersebut. Pendedahan manusia terhadap penyakit berjangkit yang berpunca daripada vektor seperti nyamuk dan lalat juga adalah tinggi apabila kurangnya kemampuan sistem pertahanan badan manusia.

Manakala, wabak kencing tikus atau leptospirosis pula merupakan antara wabak penyakit yang boleh berlaku kerana adanya bakteria di dalam air banjir yang telah dicemari dengan air kencing tikus. Hujan lebat akan menyebabkan limpahan air bah dan membawa bersama sampah sarap, air kumbahan dan bahan kimia daripada kilang perindustrian. Air banjir akan menyebabkan bahan-bahan beracun naik ke permukaan lalu memberikan impak negatif kepada manusia. Keadaan ini boleh menyebabkan berlakunya pencemaran dari pelbagai bakteria, virus dan organisma-organisma yang seterusnya boleh menyebabkan terjadinya penyakit berjangkit.

Sebenarnya, dalam situasi ini air bertindak sebagai suatu vektor bagi transmisi mikroorganisma penyebab penyakit. Sumber penting mikroorganisma patogenik di dalam air adalah pencemaran oleh najis manusia dan haiwan yang menghidap penyakit enterik atau salur penghadaman. Gejala-gejala penyakit bawaan air adalah seperti loya, muntah, cirit-birit, perut meragam, sakit otot-otot dan demam. Malah, kesan tinggalan kulat selepas hujan juga boleh mengundang risiko dengan terdedahnya kepada penyakit-penyakit berkaitan paru-paru dan pernafasan. Antara penyakit berjangkit yang biasa terjadi pada musim banjir ialah penyakit diarrhoeal, kolera, hepatitis A dan E, hantavirus (HPS) dan leptospirosis.

Di samping itu, banjir besar juga boleh mendatangkan kesan psikologi atau trauma. Peningkatan aras jangkitan penyakit boleh berlaku dalam banyak keadaan selepas banjir dan memberikan kesan kepada mental selepas beberapa bulan kejadian banjir. Trauma ini berlaku disebabkan tekanan sama ada dalam bentuk fizikal atau mental ataupun kedua-duanya sekali. Salah satu faktor yang membawa kepada masalah tekanan ialah apabila harta benda musnah dan hanyut dibawa arus banjir besar. Tidak ketinggalan juga banjir besar turut memberi tekanan mental kepada mangsa-mangsa banjir yang kehilangan orang tersayang, kerosakan kediaman, harta benda mahupun ternakan dan tekanan ketika di pusat pemindahan sementara kerana terpaksa berkongsi kemudahan yang diberikan, kekurangan privasi, sumber air bersih serta bantuan perubatan.

Tekanan ini berlaku apabila mereka terpaksa membersihkan rumah dan kawasan persekitaran yang kadang kala mengambil masa lama iaitu sehingga berminggu-minggu atau berbulan-bulan. Malahan, kos pembaikpulihan dan pembersihan juga turut bertambah kerana perlu menggantikan barang-barang atau perabot yang rosak dan musnah. Terdapat gejala-gejala cemas atau kerisauan yang boleh dilihat terhadap

mangsa banjir yang mengalami trauma atau fobia kepada banjir melalui kesan fizikal seperti peningkatan kadar dengupan jantung, cara pernafasan, ketegangan otot dan kesukaran bernafas. Nama saintifik bagi manusia yang fobia kepada banjir ialah *antlophobia*. Lazimnya, mereka yang mengalami *antlophobia* ini adalah mangsa yang pertama kali menghadapi banjir besar. Maka, apabila melihat peningkatan air banjir besar secara mendadak ini akan menyebabkan mereka berasa cemas dan panik kerana beranggapan akan mati lemas. Tambahan lagi, banjir besar juga akan menyebabkan harta warisan peninggalan sejarah turun temurun turut musnah. Misalnya Istana Sri Gayong yang terletak di tebing Sungai Perak telah musnah ketika banjir besar melanda pada tahun 1926 sehingga terpaksa diganti baru dengan Istana Iskandariah (Utusan Online, 15 Januari 2007). Banjir besar tahun 1967 juga telah merosakkan masjid Kampung Laut, Kelantan yang sememangnya terkenal sebagai masjid tertua di Asia Tenggara.

Kesimpulan

Berdasarkan perbincangan di atas, adalah jelas bahawa isu banjir merupakan isu penting yang boleh dilihat daripada pelbagai disiplin ilmu. Hingga kini, penelitian dan kajian mengenai banjir kerap kali dilakukan oleh sarjana daripada disiplin lain selain sejarah. Buku Banjir Besar Johor yang diterbitkan oleh Penerbit UKM pada 2012 merupakan antara contoh terbaik yang menonjolkan penulisan mengenai banjir daripada sarjana kejuruteraan, geografi, kimia, biologi dan sebagainya Baharudin Yatim (et.al)(peny.), 2012). Tidak ada seorang pun sarjana daripada disiplin sejarah yang terbabit dalam penulisan buku itu. Hal ini menunjukkan bahawa adanya fahaman bahawa sejarah tidak sesuai untuk terbabit dalam kajian mengenai banjir. Dalam keadaan ini, sebenarnya, telah terdapat usaha untuk meneliti hal-hal berkaitan dengan alam sekitar seperti banjir ini oleh kalangan sejarawan. Antara usahanya termasuklah penerbitan artikel bertajuk “Sejarah Tragedi”: Banjir Besar di Kelantan 1920-an hingga 1980-an” (Azharudin Mohamed Dali (et.al)). Usaha ini dilihat sebagai usaha penting untuk mengembangkan sejarah alam sekitar di negara ini.

Sejarah banjir yang ditonjolkan dalam penulisan ini mempunyai kaitan langsung dengan sejarah alam sekitar yang kini sedang berkembang pesat. Perbincangan mengenai banjir menonjolkan bahawa masyarakat Semenanjung Malaysia sebenarnya telah lama terdedah kepada bencana banjir khususnya bagi mereka yang menetap di sekitar dataran banjir yang mudah dibanjiri banjir termasuklah banjir besar. Kejadian banjir besar merupakan suatu bencana alam yang banyak meninggalkan impak dan kesan pahit kepada penduduk setempat terutamanya kepada mangsa-mangsa yang terlibat. Selain berperanan memusnahkan harta benda, hasil tanaman dan sebagainya, implikasi yang serius disumbangkan oleh banjir besar ini ialah ancaman kesihatan dan kematian. Terdapat pelbagai penyakit bawaan air banjir yang boleh mengundang masalah kepada kesihatan manusia dan seterusnya boleh mendatangkan tekanan mental atau trauma kepada mereka.

Bagi sesetengah mangsa banjir yang pertama kali dilanda banjir besar kemungkinan akan mengalami trauma atau fobia yang melampau sehingga boleh menyebabkan mereka dilanda kemurungan. Tekanan mental ini berlaku disebabkan kehilangan

tempat kediaman, orang tersayang, harta benda dan sebagainya. Tidak ketinggalan, banjir besar juga menyebabkan kemusnahan yang perlu ditanggung oleh mangsa-mangsa banjir. Banjir besar ini bukan hanya melibatkan satu kawasan, malah turut melibatkan negeri, daerah, mukim dan kampung. Rumah-rumah telah dihanyutkan oleh arus banjir yang deras malah binatang-binatang ternakan seperti kambing, lembu dan ayam turut dibawa bersama.

Rujukan

- Ahmad Anwar Mohd Nor. (1973). *Intensifikasi Banjir di Terengganu serta Kesan-kesan Ekonomi dan Politik ke atas Mangsa-mangsanya*, Jabatan Antropologi dan Sosiologi, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya.
- Album Banjir di Malaysia, 1971, Kuala Lumpur. Arkib Negara Malaysia.
- Berita Harian*, 7 Januari 1971.
- Berita Harian*, 10 Januari 1971.
- Berita Harian*, 27 Januari 1971.
- Berita Harian*, 28 Januari 1971.
- Berita Harian*, 4 Februari 1971.
- Bonny Wee, (2009). *Malacca: A World Heritage Site*, Kuala Lumpur :Purple Production & PR Consultants (M) Sdn. Bhd.
- Chan Ngai Weng, Aspek-aspek Sosio-Ekonomi Berkaitan Dengan Bahaya dan Bencana Banjir di Semenanjung Malaysia dalam *Persidangan Kebangsaan Kajian Sains Sosial, Vol. 2 (20)*, di Universiti Malaya, Kuala Lumpur pada 29-30 September 1997.
- Chan Ngai Weng, Bencana Banjir di Malaysia: Keperluan Perancangan Pra-Bencana dan Pengurusan Proaktif dalam *National Conference on Environment and Health 2010 di Kota Bharu, Kelantan pada 17-18 Mac 2010*.
- Drainage and Irrigation Department Kelantan, Flood Report January 1967.
- Hiew Kim Loi, (1996). Flood Mitigation and Flood Risk Management in Malaysia dalam *International Workshop on Floodplain Risk Management*.
- Gullick, J. M. (1994). *Old Kuala Lumpur*, New York: Oxford University Press.
- Khoo Kay Kim, (1989). *Selangor Darul Ehsan: Satu Persepsi Sejarah*, Selangor : Muzium Negeri Selangor Darul Ehsan.
- Mohd Saiful Adli Daud, "Sejarah Kuala Kubu Bharu", *Malawati. Jurnal Sejarah Negeri Selangor Darul Ehsan*, Bil. 4, 2001, hlm. 16-18.
- Muhammad Yusoff Hashim, (1991). *Terengganu Darul Iman : Tradisi Pensejarahan Malaysia*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nazirah MT & The Zahariah N, Menangani Banjir di Malaysia: Isu dan Cabaran dalam *National Conference on Environment and Health 2010 di Kota Bharu, Kelantan pada 17-18 Mac 2010*.
- Ooi Jin-Bee, (1968). *Bumi, Penduduk dan Ekonomi di Tanah Melayu*, Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ooi Jin-Bee, *Semenanjung Malaysia: Tanah, Penduduk dan Ekonomi di Malaya*, Longman Malaysia Sdn. Bhd., 1979.
- Winstedt, W. O, "The Great Flood, 1926" dalam *JMBRAS*, Jil.V, ii, 1927.
- Selangor Annual Report 1917*.
- Sham Sani, The 1967 Flood in Kelantan, West Malaysia, *Akademika*, No.3 Julai 1973.
- Sistem Ramalan Banjir 1989/1990, *Jabatan Pengairan dan Saliran Negeri Pahang Darul Makmur*.

Syed Mahadzir Syed Ibrahim, *365 Hari Dalam Sejarah Malaysia, Jilid 1 (Jan-Jun)*, Selangor: Pekan Ilmu Publications Sdn. Bhd.
The Great Flood of 1967 in Malaysia: The Story Of The Malaysian Red Cross Society in Action, National Headquarters, Malaysian Red Cross Society.
Utusan Online, 15 Januari 2007.